

UDK: 316.64-053.67:316.73
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno: 28. studenog 2014.

Marija Buterin*
Stjepan Jagić**

ODREDNICE STAVOVA HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA PREMA KULTURNIM RAZLIČITOSTIMA

Sažetak: *Cilj je ovoga empirijskog istraživanja bio ispitati mogućnost predikcije stavova hrvatskih adolescenata prema kulturnim različitostima u hrvatskom društvu temeljem odabranih sociodemografskih varijabli te kontakta s pripadnicima drugih naroda. Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 1471 učenika srednjih škola diljem Republike Hrvatske. Upitnikom su prikupljeni podatci o sociodemografskim obilježjima, međuetničkom kontaktu i stavu prema pripadnicima drugih naroda u hrvatskom društvu. Regresijskom su se analizom kao statistički značajne odrednice stavova izdvojile tri varijable: spol, vrsta srednje škole i međuetnički kontakt. U radu se također razmatraju pretpostavke i implikacije pozitivnih odnosa prema kulturnoj različitosti te je istaknuta uloga škole u njihovoj afirmaciji.*

Ključne riječi: *etnički pluralizam, hrvatsko društvo, predikcija, škola, učenici.*

1. Uvod

Veća ili manja etnička heterogenost obilježje je brojnih suvremenih zemalja, a među njima i hrvatskog društva. Iako čine manji postotak¹ ukupnog stanovništva, u Republici Hrvatskoj žive brojne etničke manjine. Službeno je priznato njih 22. Polazeći od navedenog podatka, Mesić (2003) ističe kako je, uz Ukrajinu, Hrvatska jedna od najmultikulturalnijih europskih zemalja. Upravo

1 Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, uz Hrvate koji čine 90,42% ukupnog stanovništva, u RH najbrojniji su pripadnici srpske nacionalne manjine (4,36%), zatim Bošnjaci (0,73%), dok ostali manjinski narodi čine manje od 0,5% ukupnog stanovništva (Statistički ljetopis Republike Hrvatske, 2012: 107).

je proces integracije uvelike pridonio porastu kulturnog usložnjavanja zemalja članica Europske unije, ali i zemalja pristupnica jer su time postale atraktivan prostor imigracije, prvenstveno za stanovnike ekonomski manje razvijenih zemalja. Uslijed intenziviranja međunarodnih migracija, koje se javljaju usporedno s globalizacijskim procesima, može se očekivati daljnje povećanje njihove kulturne heterogenosti, pri čemu će se, uz postojeće etničke manjine, zasigurno javiti i nove useljeničke manjine.

Etnicitet kao jedan od aspekata grupnog identiteta predstavlja relevantnu odrednicu društvenih odnosa. Naime, sama pripadnost nekoj grupi njezine pripadnike čini pozitivno pristranim prema njoj te stoga ne iznenađuje činjenica da se pripadnici vlastite grupe povoljnije vrjednuju od pojedinaca koji joj ne pripadaju (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012; Hewstone i sur., 2002). Različito vrjednovanje vlastite i vanjske grupe proizlazi iz same pripadnosti nekoj grupi jer potreba pojedinaca za pozitivnim identitetom rezultira potrebom za pozitivnim ishodom socijalne usporedbe (Tajfel i Turner, 1986; Turner i sur., 1987). Ta unutargrupna pristranost podržava etnocentrične tendencije, što može negativno utjecati na uspostavljanje i održavanje interakcije i komunikacije s članovima drugih kultura. Sklonost pojedinaca da iskazuju pozitivne stavove prema interakcijama s članovima vlastite skupine, a negativne s pripadnicima drugih skupina potvrđena je i istraživanjima. Otežavajuću okolnost predstavlja postojanje društvenih implicitnih i/ili eksplicitnih očekivanja o nepoželjnosti uspostavljanja i održavanja prisnijih odnosa s pripadnicima drugih kultura. Ljudska prošlost i sadašnjost obiluje brojnim primjerima etnocentričnih i ksenofobičnih stavova, nacionalističkih ideologija i pokreta te povećanja međuetničkih sukoba. Stoga ne iznenađuje kako promjene demografskog sastava društva nerijetko prate neravnopravni odnosi između većinskog, odnosno dominantnog naroda i manjina.

U kontekstu novih integracija i povezivanja na globalnoj razini težnje prema razvoju i održavanju etnički homogenih društava postale su neodržive, kao i s njima povezane asimilacijske, separacijske i marginalizacijske tendencije. Budući da su odnosi između pripadnika različitih kultura još uvijek daleko od idealnih, uslijed kulturnog usložnjavanja zemalja članica, institucije Europske unije promoviraju ideju interkulturalizma. Ona se može definirati kao postojanje pravedne interakcije različitih kultura kao i mogućnost stvaranja zajedničkih

kulturnih izraza na temelju dijaloga i međusobnog poštivanja (UNESCO, 2005). Pritom su odgoj i obrazovanje prepoznati kao važan čimbenik afirmacije interkulturalnih odnosa. Osvještivanjem važnosti osposobljavanja djece i mladih za život u kulturno pluralnom društvu u suvremenim kurikulumima, poglavito demokratskih razvijenih zemalja, nastoji se ugraditi interkulturalna dimenzija. Uvođenjem kurikulskih promjena u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske interkulturalizam je istaknut kao jedan od temeljnih načela unutar *Nacionalnog okvirnog kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011). Na taj način njegova provedba u praksi postaje obveza i odgovornost nastavnika, pedagoga i svih ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, od predškolske do visokoškolske razine.

Unutar rasprave o afirmaciji interkulturalizma u odgojno-obrazovnom djelovanju posebno se ističe važnost interkulturalne kompetencije. Njezin razvoj podrazumijeva pojedince koji posjeduju i iskazuju stavove uvažavanja i otvorenosti na temelju kojih mogu steći potrebna znanja i razumijevanja drugih kultura i njihovih pripadnika te razviti vještine koje su neophodne u procesu međukulturalne komunikacije. Stoga se u središtu interesa brojnih znanosti, a među njima i pedagogije, javlja pitanje vrjednuju li i pružaju li i u kojoj mjeri pojedinci i društvene grupe aktivnu podršku kulturnoj različitosti. Pritom se kulturna različitost ne poima kao prijatna, već kao bogatstvo i vrijedan potencijal nekog društva koji može pridonijeti njegovu razvoju i napretku. To znači da pripadnici nekog društva kulturnu različitost ne promatraju samo kao demografski statistički pokazatelj, već je vrjednuju kao važno obilježje koje pridonosi funkcioniranju cijelog društva (Berry i Kalin, 1995). Takvo shvaćanje polazi od koncepta koji su uveli Berry i suradnici (1984), tzv. multikulturalne ideologije. Prema njoj kulturna različitost, tj. njezino održavanje predstavlja dobrobit za društvo. Nadalje, sve grupe u društvu trebaju podjednako sudjelovati te biti spremne na kulturnu prilagodbu drugim kulturama u nekom društvu. Njezine su postavke aktualne i danas.

Kako bi se izbjegla asimilacija te omogućila integracija manjina u većinsko društvo na način da se istodobno omogući očuvanje vlastite kulture te uzajamno uvažavanje i prihvaćanje, odnosi između većinskog i manjinskih naroda trebali bi se temeljiti na navedenim postavkama. Međutim, istraživanja koja su provedena u multikulturalnim okruženjima pokazala su kako su većinske

skupine u znatno manjoj mjeri sklone multikulturalnosti, za razliku od manjina (Verkuyten, 2005.). Pripadnici većine često promatraju manjine kao prijatnu za vlastitu kulturu i jedinstvo društva, posebice kada su vrlo drugačiji i s obzirom na njihovu težnju da očuvaju vlastito kulturno naslijeđe (Van Oudenhoven i sur., 1998). Istraživanjem koje je provedeno na uzorku hrvatskih adolescenata (Buterin i Jagić, 2013) utvrđeno je da, iako se oko 37% ispitanika slaže s tvrdnjom da je za Hrvatsku dobro što u njoj žive različiti narodi, oko 40% njih iskazuje suzdržanost. Također je utvrđeno kako otprilike podjednaki postotak adolescenata iskazuje suzdržanost s obzirom na tvrdnju da su manjinski narodi važan dio napretka Hrvatske, pri čemu je oko 30% njih iskazalo neslaganje.

Pitanje manjina nije i ne može biti samo manjinsko pitanje. Stoga ne iznenađuje činjenica što je većina istraživanja bila usmjerena na pitanje prilagodbe manjina životu u drugačijim kulturološkom kontekstu. Međutim, posebnu pozornost treba usmjeriti na mišljenje pripadnika etničke, odnosno nacionalne većine. Kao što ističe Mesić (2006), prihvaćanje različitosti implicira zakonske promjene, a njihovo poštivanje promjene stavova i razmišljanja pojedinaca. Temelj predstavljaju rezultati empirijskih istraživanja odrednica odnosa prema kulturnoj različitosti. I ovo istraživanje polazi upravo od navedenog kao i činjenice da su takva istraživanja malobrojna.

2. Metodologija

Cilj i hipoteza istraživanja. Cilj je ovoga istraživanja bio ispitati predikcijske vrijednosti sociodemografskih varijabli, kao što su: *spol, dob (razred), vrsta srednje škole, školski uspjeh, veličina mjesta, stupanj obrazovanja roditelja te međuetničkog kontakta* u objašnjenju stavova hrvatskih srednjoškolaca prema kulturnoj različitosti. U istraživanju se pošlo od pretpostavke da navedene varijable statistički značajno pridonose objašnjenju stavova učenika srednjih škola o kulturnoj različitosti u hrvatskom društvu.

Ispitanici. Uzorak istraživanja čini ukupno 1471 učenik hrvatske narodnosti, odnosno 651 mladić (44,26%) i 820 djevojaka (55,74%) iz 18 srednjih škola diljem Republike Hrvatske (Dugo Selo, Gospić, Imotski, Karlovac, Križevci, Osijek, Rijeka, Varaždin, Zadar i Zagreb). S obzirom na razred, obuhvaćeno je 437 (29,71%) učenika prvih, 360 (24,47%) drugih, 368 (25,02%) trećih i 306

(20,80%) učenika četvrtih razreda. Prema vrsti srednje škole, 419 (28,48%) učenika pohađa gimnazije, a 1471 (71,52%) srednje strukovne škole. Informacije o školskom uspjehu učenika ispitane su temeljem ocjene koju su postigli na kraju prethodnog razreda te je utvrđeno kako je 30 (2,04) učenika ostvarilo nedovoljan uspjeh, 32 (2,18%) dovoljan, 437 (29,71%) dobar, 661 (44,94%) vrlo dobar, a 311 (21,14%) njih izvrstan školski uspjeh.

Kada je u pitanju veličina mjesta u kojima učenici žive (s obzirom na broj stanovnika), istraživanjem je obuhvaćeno 306 (20,80%) učenika iz mjesta u kojem živi do 1 000 stanovnika, 343 (23,32%) od 1 000 do 5 000, 257 (17,47%) od 5 000 do 20 000, 157 (10,67%) od 20 000 do 60 000 te 386 (26,24%) učenika iz mjesta s više od 60 000 stanovnika. S obzirom na obrazovni stupanj roditelja, 169 (11,49%) očeva i 189 (12,85%) majki ima završenu osnovnu školu, 960 (65,26%) očeva i 958 (65,13%) majki ima završeno srednjoškolsko obrazovanje, 280 (19,03%) očeva i 260 (17,68%) majki ima završenu višu školu, fakultet ili akademiju, a 41 (2,79%) očeva i 52 (3,54%) majke ima završen poslijediplomski studij (specijalizacija, magisterij ili doktorat znanosti).

Kada je riječ o vrsti međuetničkog kontakta, utvrđeno je da 278 (18,90%) učenika nema kontakt s pripadnicima drugih naroda, 332 (22,57%) ima kontakt na razini poznanstva dok 854 (58,06%) ispitanika ima prijateljski kontakt.

Instrumenti. Prvi se dio upitnika sastojao od pitanja kojim su se prikupili sociodemografski podatci o učenicima: *spol, razred, vrsta srednje škole, školski uspjeh, školska sprema oca i majke, veličina mjesta življenja* te informacija o *međuetničkom kontaktu*.

Odnos prema kulturnoj različitosti ispitan je na temelju stavova prema etničkoj različitosti u Republici Hrvatskoj. U tom smislu, drugi je dio upitnika činila *skala stavova prema manjinskim narodima* koja se sastojala od 11 tvrdnji. Čestice su konstruirane na temelju određenja i promišljanja problematike odnosa prema manjinskim narodima na općenitoj razini kao i korištene literature (Horenczyk i Tatar, 2002; Wandert, 2008; Franjčić, 2011) te su prilagođene (npr. *Manjinski su narodi važan dio kulturnog napretka ove zemlje; U ovoj se zemlji previše pažnje posvećuje manjinskim narodima; Ako manjinski narodi žele zadržati svoje običaje, tada bi to trebali činiti u privatnosti*). Ispitanici su na ponuđene tvrdnje odgovarali na ljestvici od pet stupnjeva, pri čemu 1 znači *u potpunosti se ne slažem*, a 5 *u potpunosti se slažem* na način da veći rezultat ukazuje na pozitivniji stav prema manjinskim narodima.

Eksplanatornom faktorskom analizom (metoda glavnih faktora) ekstrahiran je jedan značajan faktor s karakterističnim korijenom većim od 1 te je imenovan kao *faktor odnosa prema manjinskim narodima*. Dobivenom jednofaktorskom strukturom skale objašnjeno je 34,25% zajedničke varijance rezultata. Analizom pouzdanosti skale pomoću metode unutarnje konzistencije dobiven je Cronbach-alfa koeficijent koji iznosi 0,84 te ukazuje na visoku pouzdanost skale jer prelazi vrijednost od 0,70.

Provedba istraživanja i obrada prikupljenih podataka. Istraživanje je provedeno tijekom školske godine 2011./2012. Učenici su upitnik ispunjavali skupno za vrijeme redovne nastave. Svim je ispitanicima objašnjena svrha primjene i način ispunjavanja upitnika. Naglašena je dragovoljnost i anonimnost sudjelovanja u istraživanju. Učenicima je također omogućeno postavljanje pitanja i traženja dodatnih objašnjenja od provoditelja upitnika.

Za obradu prikupljenih podataka koristili smo se softverom *Statistica 10.0*. Pritom smo se koristili sljedećim statističkim analizama i postupcima: faktorska analiza glavnih faktora bez rotacije, izračun koeficijenta pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije (*Cronbach-alpha*), matrica interkorelacija na temelju Pearsonova koeficijenta korelacije (*r*) te multipla regresijska analiza.

3. Rezultati

Korelacije uključenih prediktora i kriterijske varijable, aritmetičke sredine i standardne devijacije prikazane su u tablici 1. Kao što se može vidjeti, utvrđeno je postojanje statistički značajne povezanosti spola i stavova prema manjinskim narodima, pri čemu djevojke iskazuju pozitivniji stav. Pozitivna povezanost stavova prema manjinskim narodima, s jedne strane, te razreda i školskog uspjeha, s druge, znači da stariji učenici kao i pojedinci s boljim školskim uspjehom iskazuju pozitivnije stavove. Negativna povezanost s vrstom srednje škole znači da pojedinci koji pohađaju strukovne škole iskazuju manje povoljan odnos prema manjinskim narodima. Također je utvrđena negativna povezanost sa stupnjem obrazovanja majke, što znači da učenici čije majke imaju niži stupanj obrazovanja iskazuju povoljniji stav prema manjinama. Međuetnički kontakt također je statistički pozitivno povezan sa stavovima učenika, što znači da pojedinci s neposrednijim međuetničkim

kontaktom iskazuju povoljniji odnos prema pripadnicima manjinskih naroda.

Tablica 1 – Koeficijenti korelacije, prosjeci i standardne devijacije svih ispitivanih varijabli

varijabla	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 spol	1.00								
2 razred	0.11**	1.00							
3 školski uspjeh	0.07**	-0.02	1.00						
4 srednja škola	0.04	-0.15**	-0.40**	1.00					
5 obrazovanje oca	-0.05*	0.07**	0.15**	-0.31**	1.00				
6 obrazovanje majke	-0.13**	0.06*	0.14**	-0.32**	0.46**	1.00			
7 veličina mjesta	-0.06	-0.02	-0.03	-0.03	0.18**	0.22**	1.00		
8 međuetnički kontakt	-0.06	-0.03	-0.06*	0.01	0.02	0.04	0.10**	1.00	
9 stav prema manjinama	0.31**	0.09**	0.08**	-0.07*	-0.05	-0.07*	-0.01	0.13**	1.00
M	0.56	2.39	3.82	0.71	2.11	2.09	2.99	1.40	3.38
SD	0.50	1.12	0.86	0.45	0.57	0.58	1.50	0.79	0.74

Napomena: spol: 0=m, 1=ž; školski uspjeh: 1=nedovoljan (ponavljač), 2=dovoljan, 3=dobar, 4=vrlo dobar, 5=izvrstan; srednja škola: 0=gimnazija, 1=strukovna škola; obrazovanje majke i oca: 1=završena osnovna škola, 2=završena srednja škola, 3=završena viša škola/fakultet/akademija/poslijediplomski studij; veličina naselja (prema broju stanovnika): 1=do 1 000, 2=od 1 000 do 5 000, 3=od 5 000 do 20 000, 4=od 20 000 do 60 000, 5=iznad 60 000.

*p<0.05; **p<0.01

Tablica 2 – *Multipla regresijska analiza za prediktorske varijable stavova prema manjinskim narodima*

	korak 0	korak 1	korak 2	korak 3	korak 4	korak 5
prediktori						
1 spol	0.301**	0.301**	0.305**	0.306**	0.312**	0.320**
2 razred	0.055*	0.055*	0.050*	0.048		
3 školski uspjeh	0.045	0.044				
4 srednja škola	-0.08**	-0.08**	-0.10**	-0.09**	-0,10**	-0.08**
5 obrazovanje oca	-0.05	-0.05	-0.05			
6 obrazovanje majke	-0.05	-0.05	-0.05	-0.07**	-0.07*	
7 veličina mjesta	0.009					
8 međuetnički kontakt	0.156**	0.157**	0.154**	0.154**	0.153**	0.151**
R	0.365	0.365	0.363	0.360	0.357	0.352
R2	0.133	0.133	0.132	0.130	0.128	0.124

*p<0.05; **p<0.01

Kako bi se ispitala prediktivna vrijednost sociodemografskih varijabli i kontakta s pripadnicima drugih naroda, u općem rezultatu koji su učenici postigli na skali stava prema manjinskim narodima upotrijebljena je hijerarhijska regresijska analiza. Kao što se može vidjeti u tablici 2, u početnom koraku svih 8 prediktorskih varijabli uključenih u ovo istraživanje objašnjava 13,3% varijance ukupnog rezultata stavova učenika prema manjinskim narodima. Gotovo se identičan postotak varijance rezultata također može objasniti ako se sukcesivno isključe varijable koje se odnose na *veličinu mjesta* u kojem učenici žive (prvi korak) i *školski uspjeh* (drugi korak). Na temelju pokazatelja R2 u trećem koraku, u kojem su kao prediktori uključene tri varijable: *spol*, *razred*, *vrsta srednje škole*, *obrazovni stupanj majke* i *međuetnički kontakt*, može se zaključiti kako

se 13% varijance stava prema manjinskim narodima može objasniti na temelju navedenog modela (treći korak). Neznatno niža predikcijska vrijednost (12,8%) dobivena je u četvrtom koraku u kojem se kao prediktori javljaju sve navedene varijable osim *razreda* koji učenici pohađaju. U petom, posljednjem koraku izdvojene su tri varijable: *spol*, *vrsta srednje škole* i *kontakt s pripadnicima manjinskih naroda*. Navedenim varijablama se može objasniti 12,4% stava učenika prema manjinskim narodima.

Na temelju analize beta-vrijednosti koje su također navedene u tablici 2 moguće je utvrditi pojedinačni doprinos svake prediktorske varijable uključene u ovo istraživanje konačnoj regresijskoj jednadžbi. Uvidom u visinu beta koeficijenta, može se vidjeti da *spol* u svim koracima predstavlja najsnažniji prediktor stavova učenika prema manjinskim narodima ($\beta_{0,1}=0,30$; $\beta_{2,3,4}=0,31$; $\beta_5=0,32$) te da postupnim isključivanjem ostalih varijabli raste vrijednost beta-koeficijenta. Pritom, djevojke iskazuju pozitivniji stav prema manjinskim narodima u usporedbi s mladićima.

Sukladno očekivanom, kao statistički značajan prediktor stava prema manjinskim narodima javlja se i *međuetnički kontakt* ($\beta_{0,1}=0,16$; $\beta_{2,3,4,5}=0,15$). Rezultati ovog istraživanja pokazali su da pozitivniji stav prema manjinskim narodima iskazuju oni učenici koji imaju prisniji kontakt s pripadnicima drugih naroda.

Statistički značajan prediktor stava učenika prema manjinskim narodima jest *vrsta srednje škole*. Naime, srednja škola koju učenici pohađaju predstavlja prediktorsku varijablu u svim koracima regresijske analize ($\beta_{0,1,5}=-0,08$; $\beta_{2,4}=-0,10$; $\beta_3=-0,09$). Negativni predznak beta-koeficijenta pokazuje da učenici koji pohađaju strukovne srednje škole iskazuju manje pozitivne stavove prema manjinskim narodima za razliku od učenika koji pohađaju gimnazije.

Varijabla koja se odnosi na *stupanj obrazovanja majke* također se javlja kao prediktorska varijabla, i to negativna, ali samo u trećem i pretposljednem koraku ($\beta_{3,4}=-0,07$). Drugim riječima, pozitivniji stav prema manjinskim narodima iskazuju učenici čije majke imaju niži stupanj obrazovanja. Dob učenika promatrana kroz *razred* također se javlja kao statistički značajna prediktorska varijabla, ali samo u prvih nekoliko koraka ($\beta_{0,1,2}=0,05$). Ostale varijable, *školski uspjeh*, *obrazovni nivo oca* i *veličina mjesta* u kojem učenici žive, ne predstavljaju statistički značajne prediktore odnosa prema manjinskim narodima ni u jednom od navedenih koraka.

4. Rasprava i zaključak

Kulturna heterogenost obilježje je gotovo svih suvremenih društava. Međutim, izgradnja odnosa razumijevanja i uvažavanja u kulturno pluralnom društvu još uvijek predstavlja izazov. Ono nije samo pitanje manjinskih skupina, već se poseban naglasak stavlja na odnos pripadnika većinskog naroda prema kulturnoj različitosti jer su istraživanja pokazala da u usporedbi s manjinama iskazuju stanovitu podijeljenost s obzirom na dobrobit kulturnog pluralizma te manju sklonost multikulturalnosti.

Polazeći od navedenog, cilj je ovoga istraživanja bio utvrditi mogućnost predviđanja stavova hrvatskih srednjoškolaca prema kulturnoj različitosti na temelju sociodemografskih varijabli (*spol, razred, vrsta srednje škole, školski uspjeh, veličina mjesta, stupanj obrazovanja roditelja*) i ponašanja (mjera kontakta s pripadnicima drugih naroda).

Kako bi se ispitala hipoteza prema kojoj odabrani prediktori predviđaju stavove prema kulturnoj različitosti, provedena je regresijska analiza. Od osam varijabli uključenih u regresijsku analizu u posljednjem koraku tri su se izdvojile kao statistički značajni prediktori rezultata koje su učenici postigli na skali stava o kulturnim različitostima. To su *spol, vrsta srednje škole i međuetnički kontakt*. Iako je prethodnom istraživanju potvrđeno postojanje statistički značajnih razlika s obzirom na spol, vrstu srednje škole i razred (Buterin i Jagić, 2013), razred se nije pokazao kao konstantan prediktor stava učenika prema kulturnim različitostima.

Najveći pojedinačni doprinos od tih triju statistički značajnih prediktora odnosi se na *spol*, dok je doprinos ostalih dviju varijabli u objašnjavanju varijance skale stava prema manjinskim narodima relativno malen. Sukladno očekivanom, djevojke iskazuju pozitivnije stavove prema kulturnoj različitosti. Dobiveni se rezultat podudara s istraživanjem koje su proveli Mesić i Bagić (2011). Veći stupanj prihvaćanja kulturne različitosti kod djevojaka može se objasniti na temelju spolnih uloga i razlika. Naime, u usporedbi s dječacima kojima se u većem stupnju tolerira iskazivanje agresivnosti i asertivnosti, djevojčice se odmalena uči da budu pomirljive, ljubazne, osjećajnije, nježnije i sklone opraštanju (Pokrajac, 1993).

Prema teoriji kontakta (Allport, 1954; Pettigrew i Tropp, 2011) pojedinci koji

imaju prisniji međuetnički kontakt imaju pozitivnije stavove prema manjinskim narodima. Kontakt s različitostima, odnosno drugačijim vrjednotama, normama i navikama predstavlja poticaj za osvještavanje razlika kao i preispitivanje vlastitih uvjerenja i pretpostavki o njima. Kontakti u smislu refleksivne i smislene interakcije omogućuju bolje upoznavanje drugih, a temeljem toga i sebe. Sukladno očekivanom, međuetnički se kontakt također izdvojio kao statistički značajan prediktor. Međutim, taj je doprinos relativno malen, što je donekle suprotno očekivanom jer su prisniji odnosi obično praćeni pozitivnijim stavovima prema pripadnicima drugih kultura. Tome je vjerojatno doprinio način operacionalizacije varijable međuetničkog kontakta na općenitoj razini, a da nije specificiran odnos isključivo s pripadnicima manjinskih naroda. Drugim riječima, u samom pitanju nije specificirano na koje se pripadnike drugih naroda misli.

Vrsta srednje škole također se izdvojila kao statistički značajna odrednica, pri čemu učenici koji pohađaju gimnazije u većoj mjeri iskazuju prihvaćanje kulturne različitosti za razliku od učenika strukovnih i stručnih škola. Dobiveni je rezultat u određenoj mjeri očekivan s obzirom na veću društveno-humanističku orijentaciju gimnazijskih programa, što omogućuje da se gimnazijalci u većoj mjeri susreću s tematikom kulturne različitosti i međuetničkih odnosa, a što nesumnjivo pridonosi njihovu boljem upoznavanju i razumijevanju te razvoju kritičkog mišljenja.

Dobiveni rezultati ukazuje na ulogu spola, vrste srednje škole i međuetničkog kontakta na općenitoj razini u razvoju stavova prema manjinskim narodima. Analizirajući zajednički doprinos svih triju varijabli, može se zaključiti da objašnjavaju relativno manji dio ukupne varijance stavova. Drugim riječima, stavovi prema kulturnoj različitosti u manjoj se mjeri oblikuju na temelju navedenih obilježja.

Dobiveni rezultati također predstavljaju polazište i sugestije za buduća istraživanja. Naime, trebalo bi proširiti i produbiti istraživanja odnosa prema manjinskim narodima. Sukladno navedenom, naglasak treba staviti i na druge potencijalno relevantne varijable te ih uključiti u istraživanja, kao što su primjerice osobno iskustvo i informacije o pripadnicima manjinskih naroda, njihova uključenost u školi i/ili razredu, bavljenje problematikom manjinskih naroda i senzibiliziranje učenika prema manjinskim pitanjima i sl.

Budući da društvene okolnosti i iskustva vezana uz kulturne različitosti

moгу utjecati na stavove pojedinaca prema njima, ističe se važnost njihova kontinuiranog praćenja i evaluacije. Njihovi rezultati pružaju polazište za kreiranje i unaprjeđivanje interkulturalne dimenzije školskog kurikula ili njegovih dijelova s ciljem senzibiliziranja djece i mladih za kulturnu različitost koja postoji u njihovu okruženju i širem društvu. Na taj se način omogućuje učenicima da stječu nova iskustva koja potiču jasan pozitivan odnos prema kulturnoj različitosti, a time i zajedničko školovanje i suživot pripadnika različitih kultura koji se temelji na interkulturalnim načelima. Polazeći od rezultata istraživanja provedenog na populaciji hrvatskih srednjoškolaca, navedeno je osobito bitno u odgojno-obrazovnom radu s mladićima, učenicima koji pohađaju strukovne i stručne škole te onim pojedincima koji nemaju prisniji kontakt s pripadnicima drugih naroda.

Literatura

1. Allport, G. (1954): *The nature of prejudice*. Reading, MA: Perseus Books.
2. Berry, J. W. (1984): „Multicultural policy in Canada: A social psychological analysis“. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 16: 353 – 370.
3. Berry, J. W.; Kalin, R. (1995): „Multicultural and ethnic attitudes in Canada: An overview of the 1991 national survey“. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 27: 301 – 320.
4. Buterin, M.; Jagić, S. (2013): „Stavovi hrvatskih srednjoškolaca prema manjinskim narodima“. *Informatologia*, 46 (4): 322 – 332.
5. Čorkalo Biruški, D.; Ajduković, D. (2012): „Što određuje međuetničke stavove adolescenata u podijeljenoj zajednici?“. *Društvena istraživanja*, 118 (4): 901 – 921.
6. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. *Statistički ljetopis 2012*. <http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2012/sljh2012.pdf>. Preuzeto: 20. prosinca 2013.
7. Franjčić, M. (2010): *Religijska inkulturacija i razvoj interkulturalne osjetljivosti u nastavi vjerskog odgoja*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Zagreb: Filozofski fakultet.
8. Hewstone, M.; Rubin, M.; Willis, H. (2002): „Intergroup bias“. *Annual Review of Psychology*, 53 (1): 575 – 604.

9. Horenczyk, G.; Tatar, M. (2002): „Teachers' attitudes toward multiculturalism and their perceptions of the school organizational climate“. *Teaching and teacher education*, 18 (4): 435 – 445.
10. Mesić, M. (2003): „Europski standardi manjinske zaštite i položaj manjina u Hrvatskoj“. *Revija za sociologiju*, 34 (3 – 4): 161 – 177.
11. Mesić, M. (2006): *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Mesić, M.; Bagić, D. (2011): „Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima“. *Migracijske i etničke teme*, 27 (1): 7 – 38.
13. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011): Fuchs, R.; Vican, D.; Milanović Litre, I. (ur.): Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH.
14. Pettigrew, T. F.; Tropp, L. R. (2011): *When groups meet: The dynamics of intergroup contact*. New York: Psychology Press.
15. Pokrajac, A. (1993): *Odnos empatije i izbora stila rješavanja interpersonalnih konflikata*. Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Zagreb: Filozofski fakultet.
16. Tajfel, H.; Turner, J. (1986): „The social identity theory of intergroup behaviour“. U: S. Worchel; W. G. Austin (ur.): *Psychology of intergroup relations*, 7 – 24. Chicago: Nelson.
17. Turner, J. C.; Hogg, M. A.; Oakes, P. J.; Reicher, S. D.; Wetherell, M. S. (1987): *Rediscovering the Social Group: A self-categorization Theory*. New York: Blackwell.
18. UNESCO (2005): „Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions“. <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>. Preuzeto: 1. studenog 2013.
19. Van Oudenhoven, J. P.; Prins, K. S.; Buunk, B. P. (1998): „Attitudes of minority and majority members towards adaptation of immigrants“. *European Journal of Social Psychology*, 28: 995 – 1013.
20. Verkuyten, M. (2005): „Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: Testing the multiculturalism hypothesis“. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88 (1): 121 – 138.
21. Wandert, T. (2008): *Empirical Study of Attitudes towards Black People*:

Descriptive Data and Documentation of Scales and Measures. Mainz: Johannes Gutenberg Universität. <www.best.unimainz.de/dokumente/DocumentationWhiteGerman.pdf>. Preuzeto: 13. prosinca 2013.

Marija Buterin*

Stjepan Jagić**

ATTITUDE DETERMINANTS OF CROATIAN SECONDARY SCHOOL PUPILS TOWARD CULTURAL DIVERSITY

Summary: *The aim of this empirical research was to examine the possibility of predicting the attitudes of Croatian adolescents toward cultural diversity in the Croatian society based on selected socio-demographic variables and contacts with members of other nations. The survey covered 1471 secondary school pupils from all over the Republic of Croatia. By means of questionnaires we collected the data on socio-demographic characteristics of the respondents, as well as inter-ethnic contacts and attitudes toward members of different nations in the Croatian society. Using regression analysis, three variables came to the fore as being statistically significant determinants of attitude: gender, type of secondary school and inter-ethnic contact. The paper also discusses the assumptions and implications of positive attitude toward cultural diversity. Here, the role of schools in their affirmation is emphasized.*

Keywords: *Croatian society, ethnic pluralism, prediction, pupils, school.*

* Marija Buterin
Odjel za pedagogiju
Sveučilište u Zadru
**Stjepan Jagić
Odjel za pedagogiju
Sveučilište u Zadru

* Marija Buterin
Department of Pedagogy
University of Zadar
**Stjepan Jagić
Department of Pedagogy
University of Zadar